

a hitközség titkáráként tevékenykedett. Apja halála után a karcagi hitközség neki szavazott bizalmat, s 1940. november 15-én bekövetkezett haláláig ő látta el a főrabbi tisztet. Antónia férje R. Pinchas Stein törökszentmiklósi főrabbi fia, Stein Maier Miksa törökszentmiklósi, majd nagyszombati status quo főrabbi volt (itt is halt meg 1933. január 4-én). Ő adta ki és szerkesztette a *Magyar Rabbik* című folyóiratot, s megalapította és szerkesztette a *Hagyomány* című újságot. Sarolta férje, Weisz Kálmán sátoraljaújhelyi status quo főrabbi fia, Weisz Miklós volt, aki sógorának, Stein Maier Miksának lett az utóda a törökszentmiklósi főrabbiszékben. Fiatalon, mindössze 47 éves korában halt meg 1915. március 9-én.

Schück rabbi felfogása szerint a világi tudás elsa-

játítása nem feltétlenül vonja maga után a vallásos élet hanyatlását, ha „...a világi tanulmányokkal egy időben vallási tudást is biztosítunk a felnövekvő nemzedéknek.”⁷ E célt kívánta szolgálni Schück rabbi tucatsnyí könyve közül néhány, így például: a *Takanat Utfit* (Munkács, 1890.) és a *Szidur Rasban* (Bécs, 1894.).

JEGYZETEK

1 Schück Mór-*emlékkönyv*, Karcag, 1941. 24–25. old.

2 Uo. 23. old.

3 Uo. 24. old.

4 Uo. 24. old.

5 *A karcagi zsidók története*, Jeruzsálem, 1977. 67. és 127. old.

6 Uo. 127. old.

7 Uo. 56. old.

DOMÁN ISTVÁN

Jövő a múltban

Amikor Büdszentmihályon tanultam a jesivában, szombat délutánonként bejártam a felnőttek „beszemedresébe” (tanházába). Egy ilyen alkalommal, amikor az „Atyák bölcs mondásai”-t olvasgatják, bejött egy fiatalember. Modern városi ruhát viselt, pájesza, szakálla nem volt.

– Güt sábesz! Simon Láván a nevem, a gábét keresem – mondta az ajtóban jiddisül. Szokatlan volt a bemutatkozásnak ez a formája. A jövevénynek meg kellett volna várnia, amíg az asztaloknál ülők odamennek hozzá, és kezüket nyújtva „Solajm áléhem”-et mondanak neki, és megkérdezik, hogy hívják. Az önmegnevezés büszkeséget sejtett, amit a tanház nem kedvelt. Ezért nem ugráltak fel, hogy köréje gyűlve kezüket nyújtsák, és hagyományos formában üdvözöljék.

Reb Májer Schwartz volt az egyetlen, akinek kíváncsisága – úgy látszik – legyőzte a konvenciók követelte szabályok betartását, és odament a jövevényhez:

– Solajm áléhem.

– Áléhem Sálom – válaszolt az idegen, a modern héber kiejtéssel.

– A nevem Majer Schwartz. A gábe még nincs itt. Honnan jött, és mi járatban van nálunk?

– A sógoromat jöttem meglátogatni, Jaszl Róthot, gondoltam, benézek ide a „beszemedresbe” is, hogy egy kissé „elsmúzolja” a hászidokkal, ha már itt vagyok.

– Jaszl Róth sajnos nem sok „Ásré jajsvé”-t

(zsoltáríma) mond nálunk. Ő a nagy sülbe (templomba) jár.

– Tudom. Nem szabadna a zsidóságnak szét-húznia és elkülönülnie templomok szerint. Nem olyan időköt élünk.

– Az idő soha nem alkalmas erre – válaszolta higgadtan Majer Schwartz –, mert a vallásunk szabályai szilárdan le vannak fektetve a *Sulhán Áruhban*¹ és mi pontosan megtartjuk azokat.

– Csak nem állítja, reb Majer, hogy a nagy sülben nem tartják be a szabályokat?

– Ezt nem mondtam. De tudhatja, hogy a Perekben (talmudi idézetekben), amit éppen most olvasunk, az áll, hogy „készíts kerítést a Tóra számára”. Ha nincs kerítés, akkor piszkos lábbal a házba is belépnek.

– Mit akar ezzel mondani? Mi is a *Sulhán Áruh* alapján állunk, megtartjuk a micvákat (parancsokat), mind a 613-at.

– De a kerítést is védeni kell, fiatal barátom. Azt is lerombolják, széthordják, sőt magától is lepusztul, ha nem erősítik állandóan.

– Ha állandóan újabb kerítéseket készítenek, akkor nincs se vége, se hossza. Nevetséges!

– Ne vitatkozzunk, s ne sábeszkor. Már meg is érkezett Reb Jánkev Léb. Güt sábesz, reb Jánkev! – fordult felé.

A gábe alacsony, köpcös ember volt, kerek arcát rőt szakáll koszorúzta. A güt sábesz köszönéseket, amelyek a tanház minden oldaláról szóltak hozzá, fejbiccentésekkel viszonzta, majd kezet nyújtott Simon Lávánnak.

A jövevény hízelgő szavakkal kezdte. Igen sok jót hallott Reb Jánkev Lébről, hogy milyen széles látókörű, és milyen nagy Talmud-hóhem, és igazi vezetője közösségének. Ezután tért csak jövetele céljára.

– A zsidóság sorsa igen aggaszt, mitán a rösoimok (gonoszok) törvényt is hoztak ellenünk, de ki tudja, még mi van a holnap tarsolyában? Nem mindegy, hogyan készülünk, hogy ne érjen váratlanul a veszély.

– Mi ez az aggodalom? – vágott közbe gyorsan reb Jánkev Lé. – Egy zsidónak mindig betohenjának (hitének) kell lennie. A Semiszborah (Mindenható) megsegítette az ő népét eddig is a jöciász micrájim (egyiptomi kivonulás) óta – ami pedig igen régen volt –, akkor meg fog segíteni ezután is.

– A történelemben rengeteg zsidóüldözés, mérszárlás, pogrom történt velünk.

– „Vökoroszó lősábosz ajneg” (a szombat az élvezetet jelenti), ilyenkor örömmre, nem bánatra kell gondolnunk.

– Ebben igaza van, reb Jánkev Lé – visszakozott Simon Láván. – Ezért gondoltam arra, hogy szívesen meghallgatnának egy előadást.

– Attól függ, miről?

– Budapesten élek, ott sok mindent lát, hall az ember. Az eseményekről, a különböző történésekről első kézből értesül. Mi megy végbe a zsidó világban? Biztos vagyok benne, hogy önöket is érdeklí mindez.

A látogató élénken, nagy lelkesedéssel beszélt, széles gesztikulálással kísérte mondandóját. Bár csak a gábéhoz beszélt, de az egész tanházban mindenki rá figyelt.

Jánkev Lé körülnézett, abban a tudatban, hogy csak ő képes valójában felismerni, mi történik a világban. Felfogta az érdeklődést. Lassan, megfontoltan jelentette ki:

– Megadjuk a lehetőséget, hogy szóljon. Vigyázzon, itt kritikus a közönség, és könyörtelenül kifejezi a véleményét.

– Nem félek a kritikától.

– Hajzikot (bolondot) csinálnak magából a bálboszaink (családfőink) és bóhereink, ha nincs helyén az esze.

– Aki belőlem hajzikot csinál, az megérdemli.

Jánkev Lé nem adta át könnyen a teret másnak. Különösen egy idegennek, aki még szakállt sem visel.

– Nézze, azért tudja csak megkapni a stendert (állványt), mert a mi dájenünk (rabbihelyettesünk) soll leben biz hundert cvancig (120 évig éljen) megharagudott az ajlemra (közönségre). Két éve, egy forró szombat délután, nem sokkal a böjt előtt (Támu 17.)² a nehéz csólent elbágyasztotta az embekeket, amihez hozzájárult, hogy Reb Elozor igen gyorsan beszélt, és sokan nem tudták követni a pilpüljét (csavaros, szörszálhasogató vitáját) és el-

aludtak rajta. Egyszer csak fölpillantott a mondókájából, s mit látott? Többen alszanak, mint ahányan ébren bóbiskolnak. Rácsapott a stenderre és elkiáltotta magát:

– Aludni otthon is lehet!

Mire valaki halkán megjegyezte:

– De nem ilyen jó ízüen.

Megsértődött, és műszerbe (erkölcsi feddésbe) fogott. Alaposan megleckéztette az ajlemot. Lehordta az alvókat, mert még az ajlem hábójukat (túlvilági boldogságukat) is odaadják egy kis szundikálásért.

– Az előadásomon – nyugodt lehet, Reb Jánkev Lé – nem fognak aludni.

Ez az önbizalom még Jánkev Lének is imponált: – Kezdje hát el, Reb Simen – adta meg a gábe az idegennek a talmudtudósoknak kijáró tiszteletteljes megszólítást.

Régóta nem tapasztalt csend honolt a teremben, amikor a fővárosi vendég mondandójába kezdett.

– Rabajszáj! (Uraim)

A hagyományos megszólítás után Láván egy Tónáh³-ot kért a közönségtől. De kiderült, hogy nincs a tanházban ilyen könyv, csak „hümesek” (Mózes 5 könyve) található.

A szónok nem jött zavarba. Mintha várta volna is ezt a meglepőnek tűnő tény.

– Nem baj, kívülről tudom, amit idézni szeretnék – kezdte el a beszédét a szónok. – Sőt tudom, hogy maguk is ismerik a Tnáhnak ezeket a szövegeit, nyilván nem ebből a könyvből, hanem a Talmudból.

Ezután Ezra, majd Nehemja könyve néhány versét citálta, és rátért a zsidó történelem azon idejére, amikor az időszámítás előtti 530-as években a babiloni fogság idején mindannyian a Szentföldre való visszatérésről álmodoztak. Nemcsak álmodoztak, hanem sokan vissza is tértek a száműzetésből, hogy újból felépítsék Jeruzsálemben a Szentélyt. És két évtized után ismét újjászületett a zsidó államiság. Szónoki fordulattal idézte Ezekiel proféta híres látomását a halottak csontjairól, amelyek életre kelnek; hús, inak és izmok nőnek rajtuk, bőr fedi be őket, és lélek költözik beléjük. „Életre keltelek és letelepítelek benneteket a saját földetek... így szól az Úr.”

– 2500 évvel ezelőtt történtek ezek az események – emelte fel a hangját az előadó, és egy pissenés sem hangzott el a teremben. – Akkor csak egy fél évszázadig tartott a fogság. Felépítették újból a Szentélyt, és helyreállították a zsidó államot. A második Szentély pusztulása óta, ami csaknem 2500 éve történt, időszámítás szerint 70-ben, nyoma sincs a zsidó lelkek többségében a vágyanak, mint az első Szentély pusztulása után.

– Meddig vártok még, kedves testvéreim, a visszatérésre?! – kiáltott fel harsányan Láván, és arca izzott a lelkesedéstől. Tárgyilagos modorban kezdett előadása most szinte egzaltálttá vált.

Amilyen csendben ült eddig a tanház közönsége, olyan erővel robbant ki a tiltakozás Simon Láván utolsó mondata nyomán.

- Hiszen ez cionista!
- Fogja be a száját!
- Fogja be a pofáját!
- Dobjuk ki innen!
- Hogy merészel ilyen propagandával idejönni a Tanházba, a Szent helyre?

Úgy tűnt, hamarosan igen szomorúan végződik ez a szombati nap.

– Rábajszáj! – ugrott most talpra magasra tartott kezekkel Jánkev Léb, és Simon Láván elé lépett, testével védve.

– Nem szégyellnének megverni egy embert a szent szombaton? Ez az „ajneg sábesz”, a szombati élvezet? Nem méltó Talmud-hóhemekhez!

Senki nem akart tudatlannak tűnni a tanházban.

– Túrjuk el, hogy avajdó zórót (bálványimádást) prédikál ezen a szent helyen, ahol a Tórát tanuljuk?

– Talán dicsérjük meg, hogy lábbal tapossa a rebeink tilalmát?!

– Mi mondjunk neki skajahot (köszönetet), hogy ilyesmire vetemedik?

– Nem azt mondtam, hogy fogadjuk el, amit hirdet. Hanem azt, hogy mutassunk rá, milyen rossz úton jár. Hátha rádöbben szörnyű bűnére.

– Szívesen vitatkozom bárkivel az elveimről. Úgy beszéltek rólam, mintha pase jisrzoél (bűnös zsidó) volnék. Pedig sajmré micvajsz (a parancsok betartója) vagyok, úgy, mint maguk.

Láván hangja nyugodtan csengett.

– Haha, milyen jó viccet mondott – kiáltott fel egy fiatal férfi, aki eddig a háttérbe húzódott –, csak nem akarja a csupasz arcát összehasonlítani a mi haszidjaink szakállas, pájeszes, strámlis valódi zsidó fejével, a benne lévő gondolatokról már nem is beszélve.

– Nézze, jünger man (fiatal ember), maga igen nagy tévedésben van, ha a külsőségekből indul ki – fordult feléje Láván –, mert akkor nem tudja soha felfogni a zsidóság lényegét. Sehol nem áll a Tórában, hgyoy strámlit kell viselni. A szórzetel kapcsolatban pedig csak annyi áll benne, hogy a szakáll szélét nem szabad levágni, amit én is megtartok, mert a halántékomnál nincs levágva a szórzet.

– Ázesz pónem, néhány szórszállal akarja kijátszani a tórai törvényt. Undorító!

– Hogy mer a szent szövegből idézni, maga ám hoórec – kiáltott közbe egy ősz szakállas férfi.

– Azt mondja nekem, hogy ám hoórec? Tudja meg, hogy tanultam én Ábbáje vöRovet⁴, és még ma is kiismerem magam bármely talmudi szövegben, talán előbb jövök rá egy nehéz rész psátjára (értelmére), mint sokan maguk közül.

– Annál rosszabb, hogy mégis a cionizmus bűnös pocsolyájába süllyedt! Még nem késő, a meg-

térőknek megbocsát az ég – fordult Láván felé a gábe.

– Az ég megbocsáthat, de a történelem a zsidóságnak nem fog megbocsátani, ha továbbra is bedugja a fülét, és eltakarja a szemét a tények elől – válaszolt a vendég még mindig nyugodt hangon.

– Mit spekuláltok annyit, egy táliszt kell rádobni, és alaposan eldöngöztetni, hogy haláláig megemlegesse – ordította az ősz szakállú. – Emlékeztek arra a mizrahistára⁵, aki Munkácsról járt itt nálunk? Kapott pár pofont, s mindjárt abbahagyta a cionista propagandát.

– Reb Menáhem, nem akarok ilyet hallani – mondta Jánkev Léb.

– Nem tudom, miért védi Reb Jánkev Léb ezt az apikajreszt (istentagadót). Inkább emlékezzen: mit mondott a munkácsi rebe, Reb Elozor Spira – héra joi – éjgen a gyertyája Jom Kippurkor? „Kommunisten, cionisten, agudisten alle heraus von hir! Dmáh sömom (töröltessék el a nevük, emlékük se maradjon!)

– Erről én is hallottam – szólt gyorsan közbe Láván. – Nagy verekedés lett a vége, az Örökkévaló nagyobb dicsőségére. Kinek használt ez? A zsidóságnak biztos nem.

– Mondom, hogy ez egy utolsó gazember, ő meri megkritizálni a munkácsi rebét, akinek a talpáig sem ér! – és Reb Menáhem harci pózt vett fel.

– Miért vannak annyira a cionizmus ellen?!

– Hogy van képe ideállni beszélni, ha még ezt sem tudja?

– Azért Reb Menáhem, mert sehol nem áll a Szentírásban vagy a Talmudban, hogy nem szabad egy zsidónak a Szentföldre menni.

– Államot nem szabad ott létrehozni. Majd ha eljön a Messiás, akkor mindannyiunkat összegyűjt, és letelepíti a Szentföldön, Jeruzsálemben felépítteti a Szentélyt, és naponta be fogják mutatni az áldozatokat, mint régen.

– Az a baj, hogy nem értik meg a Szentírás szellemét. Túlságosan sokat magyaráznak bele a szövegbe.

– De maga megérti, mi? – nyomult közelebb Lávánhoz egy fiatal lólbosz.

– Ne olyan hevesen, Zalmen – intette le a gábe a fiatalembert –, inkább a siurokon (tanulás) mutass ilyen lelkesedést.

– Éz is van olyan fontos, mint a siur. A szatmári rebe – soll leben (sokáig éljen) – a lelünkre kötötte, hogy mindenütt leplezzük le az ápicarszeszt (istentagadás). És ez pedig nem tagadása az Örökkévalónak?!

– Már lelepleztük, láthatod. Nincs szükség verekedésre. Úgy látom, a mi barátunk is kezdi belátni, hogy helytelen úton jár. Nem igaz, Reb Simon?

– Miért járnék helytelen úton. Amit állítok, azt a Tnáhból vettem. Én inkább azt hiszem, hogy a mi haszidjaink kezdik belátni, hogy egy zsidónak Izrael földjén, Erec Jisrzoélban kell élnie.

- Honnan vesz ilyen sületlenséget?
- Idős, vallásos emberek zarándokolnak oda, hogy ott éljenek.
- Azok a hőszedok életük alkonyán mennek oda meghalni, hogy a Hár házészimen (Olajfák hegyén) nyugodjanak.
- Mennyivel jobb lenne a zsidóság jövője szempontjából, ha a fiatalok is odamennének.
- A maga jövője szempontjából viszont az lesz a jó, ha eltűnik – vágta rá Reb Menáhem, és ezúttal mindenki nevetett.
- Használja ki a hangulatot, és menjen a sógorához, amíg épségben elmehet – tette hozzá a gábe, és határozottan az ajtó felé tolt.
- Borüh Hásém (áldott legyen az Örökkévaló)
- sóhajtott fel, amikor a pesti vendég valóban elhagyta a tanházat. – Reméljük, hogy a jövőben sem

ő vagy hozzá hasonlók, sem az általa hirdetett téveszmék nem zavarják közösségünket.

– Omén, omén! – visszhangozták a hászidok. – Az igazság mindig győzedelmeskedik.

1938-at írtak akkor, a „világ teremtésének” 5698-ik évében...

JEGYZETEK

- 1 Vallási törvénykönyv, amelyet a 15. században írt Jozsef Káro.
- 2 A hagyomány szerint mindkét Szentély ostromának kezdete.
- 3 A teljes Szentírás, ami Mózes 5 könyve mellett az összes próféta szöveget és Szent Iratot magába foglalja. A külvilág ezt nevezi Ószövetségnek.
- 4 A Talmud két kiemelkedő mestere. Vallásos körökben így fejezi ki valaki, hogy jártas a Talmudban.
- 5 Vallásos irányzatú cionista párt tagja.

NOVÁK ATTILA

Lapok a magyar cionizmus történetéből

BEVEZETÉS A GOLDMANN-LEVELEKHEZ*

Az a három levél, amelyet a *Múlt és jövő* olvasói a kezükbe vehetnek, az Országos Levéltárból került elő.¹ Több ilyen, ún. „közbenjáró”-levélről tudunk, de mivel az itt bemutatásra kerülők számolnak be leginkább a történetesről, talán ezek a legfontosabbak.²

Bárki, aki elolvassa ezeket a dokumentumokat, felteheti magának azt a kérdést, hogy mi állt az események háttérében, s kik, illetve, mik voltak e sajátos történelmi „szomorújáték” szereplői?

A 30-as évek második felében a magyarországi cionizmust két szervezet képviselte: a Magyar Cionista Szövetség (MCSZ) és a Magyar Zsidók Pro-Palesztina Szövetsége. E két, valójában nemzeti identifikációjú zsidó szervezet a nemzetközi cionista mozgalom része volt, de a kapcsolódás mértéke más és más. A Zionist

Organization (=Cionista Világszövetség) és a Jewish Agency for Palestine (=Zsidó Ügynökség) „oltalmába vette” a két magyar szervezetet.³ A Cionista Világszervezet a cionista „világot” jelenítette meg. Területi csoportjai (mint az MCSZ) adót, vagyis sékelt fizettek, s megválasztották a kongresszust, amely végrehajtó testületet, vagyis Executívát hozott létre. A Jewish Agency létrejöttében a Népszövetségnek volt döntő szerepe, s az Ügynökség a külvilág felé képviselte a cionista érdekeket.⁴ Gyakorlatilag a Jewish Agency volt a cionizmus „külügyminisztériuma”, s a Népszövetség melletti állandó delegátusát – ebben az időben – Nahum Goldmannak hívták.

Ezekon kívül léteztek olyan cionista pénzügyi intézmények, amelyek a palesztinai kolonizáció anyagi hátterét biztosították. Ilyen volt a KKL (Keren Kájemet Lejiszráél = Zsidó Nemzeti Alap), melynek feladata a palesztinai földvásárlás volt és a KH (Keren Hájeszod = Palesztinai Alapító Alap), mely a már cionista kézben lévő föld megművelésére szerzett be gépeket.⁵

Minden helyi cionista szervezeten belül működtek KKL és KH szakosztályok. Fontos megjegyeznünk

* Novák Attila az MTA–TMB ösztöndíjasa, a magyar cionista pártok történetével foglalkozik. Levéltári kutatásai során bukkant e levelekre, a bevezető írás egy készülő, hosszabb tanulmány vázlatára.